

Tihomir Stevanović

GRETA

Roman

Otvorena knjiga
Beograd,
2023.

Copyright © za ovo izdanje Otvorena knjiga

Tihomir Stevanović

GRETA

Roman

Inspirisano istinitim događajima

Za Milu

*„Cogitavi dies antiquos et annos aeternos in
mente habui.“*

KAPELA

Iznad Rtnja nagomilali se oblaci, tamni i teški. Zaklonili su piramidalni vrh, te deluje kao da su zapeli o njega i da ne mogu dalje, jer im upravo on smeta. Gledano, nevičnim očima, izgleda kao da će neka oluja grnuti iz tih nebesa. Ali to se ne dešava, jer vetar odnese nevreme prema Sokobanji, a tek se ponekad kakav pljusak, ili, kao ove zime, 1933. godine, lagane pahulje izruče na dolinu u kojoj, kao pod kalup, stoje duguljaste zgrade, između kojih vrluda rečica.

Dolina sa jedne strane ima planinu, a sa druge brdo, i u toj maloj planinskoj kotlini iz odžaka kuća izbija dim. Brdo i planinu odvaja drum. Na brdu je nekoliko građevina, potpuno drugačijih od onih u dolji. Odudaraju oblikom i mestom na kome se nalaze: odmah iza njih su ulazi u rudnike uglja, okna iz kojih izlaze šine i odlaze zavojito u podnožje brda. Svuda po padini nalaze se podzidi i pojllice za ptice, napravljene od kamena izvađenog iz rudnika. Tu je i pozornica za sletove, pored koje se nalazi ukopan staklenik sa cvećem.

Tu su dve zgrade na sprat i jedna izdignuta iznad tla, kao sojenica. Prve dve su kuće Minhovih,

a treća rudarska menza. U dolini je i mala kuća, odmah do puta, koju nazivaju Gretina vila.

Sneg je na sve strane ugažen, raščišćen, ljudi promiču tim uličicama i celo naselje vri, kao u košnici, jer je tek nastupila nova godina. Sve ono što donosi njen dolazak u glavama je stanovnika, sva nadanja, neispunjena obećanja koja tek sada dočekuju ostvarenje, miris budućnosti, nečeg lepog i boljeg, gotovo opipljivog u vazduhu, vlada posvuda.

Sneg je crn od ugljene prašine. Tačkice uglja, pomešane sa pahuljama, svuda po parku zatamnile su tlo. Rasprtine su išle na sve strane i iz svežih je izbijalo takvo belilo da je postajalo gotovo plavo u dubini razgrnutog smeta.

Julijus Minh, krupan čovek tamna lica i velikih, sedih brkova, ufitiljenih u ravni sa usnama, posmatrao ga je kroz prozor kabineta. Pomislio je kako se u dubini svega krije čistota.

Okrenuo se prema sobi.

Biblioteka u radnoj sobi porodice Minh, u upravnoj zgradi na Rtnju, bila je ujedno i radni kabinet: redovi knjiga, veliki sto, nekoliko kožnih fotelja. Na zidu je dominirala slika Samuila Minha, starine sa ogromnim brkovima, nalik onima koje je nosio Franc Jozef, sada Julijus, koji je sa bratom zapucao iz Moravske u Srbiju negde polovinom 19. veka, i osnovao štofaru u Paraćinu, te stao otvarati rudni-

---

ke po Čičevcu, Aleksincu i Rtnju. Priča kaže da je čuo od jednog seljaka iz porodice Radenković kako zemlja crnica na planinskoj padini ne valja i gori. Tražio je od seljaka da mu donese malo zemlje, te da vidi i to čudo. Čovek je u paraćinsku kafanu prvom prilikom doneo torbu punu crne zemlje i to zapalio. Suknuo je plamen. Samuilo je odmah kupio parcelu, a kasnije, malo-pomalo, još 40 hektara zemlje u mestu. Samuilo Minh umro je 1919. godine u sanatorijumu na Alpima, od tuberkuloze, bolesti koja je pratila porodicu kao kakav zli usud.

Tog trećeg dana nove godine prisutni su bili njegovi potomci, braća Minh: Julijus, Adolf i Aleksandar. Prosedi Adolf, malo podgojen, sa gustim brkovima pedantno štucovanim, i najmlađi Aleksandar, suv, stalno nervoznih prstiju, ali mirna tela, izdužena lica, zalizane tamne kose.

Sedeli su za velikim stolom, teškim i nepomičnim delom nameštaja, koji je delovao kao iznikao iz parketa sa gomilom dokumentacije na sebi, dok je najstariji, Julijus, stajao ispod slike Samuila Minha i čitao izveštaje. Povremeno je vadio papire iz elegantne kutije za dokumenta koja je na pisaćem stolu i dodavao ih Aleksandru, koji ih je pregledao i vraćao, da bi ih ovaj uzimao i odlagao ih nazad.

Adolf je pijuckao konjak, delujući nezainteresovano za bratovljevju priču, te stalno vrteo i grejao čašu u šaci. Sklon piću i jelu, nalikovao je pravom hedonisti, ali u duši to nije bio. Oduvek je voleo da sve bude unapred isplanirano i sigurno, tako da nije

olako uletao u poslove niti pravio planove koji nisu imali izgleda da uspeju. Sad, u prisustvu brata i polubrata, opušten, dozvolio je sebi čašicu više, te je povremeno gladio brkove slične Staljinovim. Aleksandar je pregledao dokumenta, vraćao bratu, i nervozno pušio. Sve ovo svođenje računa njega je užasno nerviralo. Ionako je sve poslove vodio Julijus, kao najiskusniji, a oni su se više vukli kao neki paraziti na njegovim leđima, takav je osećaj imao i prenosio taj lični utisak i na Adolfov ulogu u poslovanju. I to mu je smetalo, taj privid njihove korisnosti. Najstariji brat nije davao previše značaja tom položaju braće, nego se prema njima ponašao kao da i oni aktivno učestvuju u svakom poslu u rudnicima. Svečano je zatvorio kutiju, zaključao, i uz osmeh zaključio:

– Braćo, to je bio izveštaj za ovu godinu. Ko što ste videli, na dan 31. decembar prošle godine mi učestvujemo sa kamenim ugljem 5,4 posto u celoj Srbiji. Fabrika tekstila, koju je naš dragi otac napravio, još dobro posluje. Nadam se kako je sklopljen posao sa vojskom oko sukna za uniforme, Adolfe... – obrati se Julijus bratu.

Na to se Adolf trgnu, te promrmlja:

– Jeste, to je završeno. Uspešno, kao i obično – počeha se po podbratku. – Mene brine nešto drugo.

– Šta to?

– Veruješ li ti kako će ovo potrajati?

– Koje? – naglo skretanje sa teme uvek je nerviralo Julijusa.

– Sve. To što si pobrojao.

Adolf neodređeno mahnu rukom oko sebe. Imao je običaj da gestikulira, često misleći da je pokretom i mimikom rekao više nego rečima. Još češće je reči potkrepljivao pokretima, pa bi u mislima nešto izgovorio i napravio gest, ostajući nem za sagovornika. Zato je u društvu nepoznatih ostajao nedorečen i kao zbunjen.

– Dobro poslušajmo, sve ide uzlazno. Dividende rastu, akcije dobro stoje. A meni nekako deluje kako će sve najednom da se sruši. Puf! I nema! Ko mehur od sapunice. Ko u Americi sa berzom. Veliki rast i odjednom – krah! Plaši me uspeh.

Na to Julijus, odmahujući glavom, podiže poslednji papir, te stavi u kutiju. Aleksandar se umeša i dobaci:

– Ne pričaj gluposti! Vazdan si ti neka ptica zlo-slutnica. Zar se nismo jednom izvukli iz problema? Kada je štofara izgorela, naplatili smo osiguranje, kada je rudnik bio razrušen, ponovo smo ga podigli... Uvek se uzdignemo.

– Aleksandre, ti kako hoćeš, gledaj na svet ružičasto, ali meni je seka Greta pisala iz Beča kako se tamo svašta kuva. Čuo sam se i sa Reginom i Idom, i one su mi potvrdile gde ovaj moj imenjак Adolf svašta sprema. I Bečlije na to gledaju sa odobravanjem. Nemci su to... Kako rekoše Rimljani: „Germanska se plemena ujedinjuju. Biće rata”.

Sredivši sve preostale papire, Julijus pogleda braću i osmehnu se.

– Braćo, mene, za razliku od vas, ne interesuje ta svetska politika. Čitao sam nemačke novine, smatraju ga smešnim. Mene samo izveštaji sa berze zanimaju. Politika je za dokonjake. One koji ne znaju ništa da rade.

Adolfa ovo žacnu, te upre prema bratu šakom u kojoj je držao konjak. Malo se tečnosti prosu. Pognu se napred, sa ispruženim prstom, kako bi dao na važnosti onome što želi reći.

– Smešan ili ne, može biti i pravi komedijaš, al' pazi, Julijuse, šta ti kažem: taj će nama glave doći! Ti malecki, kržljavi, kao što je i Napoleon bio, samo se provuku između nogu velikih! I eto: ti već marširaju na sve strane i nose slobodu kako je oni vide. Oslobođioci! Pa, zar on još dvadeset i druge nije rekao da se neće smiriti dok ne pobije sve Jevreje? Tebi je važnije da zaviriš u jamu sa radnicima i izađeš ograavljen, smatrajući se jednakim sa njima. Drugo te ne interesuje.

– Mnogo si ti daleko otišao – primeti Aleksandar.

– Nisu meni trebale sestre da javljaju iz Beča, onako sretno udate, kako će da zaduva vetar. Pismen sam. Čitao sam njegov *Majn kampf*. I literaturu što je oni štampaju, ti, nationalsocijalisti. Uopšte se to meni ne sviđa – zastade da naspe piće i iskapi čašu na dušak – Njima su Jevreji za sve krivi.

Julijus i Aleksandar se zгледаше. Već neko vreme Adolf je preterivao sa pićem. Čak i vikend na Rtnju nije mu bio po volji, smatrao je da se račun